

Disciplinernas tyranni möter motstånd

Om framväxten av ett nytt forskningslandskap

Thomas Tydén

Kunskapsproduktion spelar idag en allt viktigare roll för allt större delar av samhället. En följd av detta är en kraftig vidgning av det forskningspolitiska fältet. Ett problem i detta sammanhang är att de traditionella universitetsorganisationerna inte alltid lämpar sig för de frågeställningar som väcks i samhället. Många av de akademiska disciplinerna växte fram för ett drygt sekel sedan och som ett svar på behov som formulerades under denna tidsepok. Behov som inte alltid är lika aktuella idag. Framförallt har nya frågeställningar genererats av dagens samhälle som inte har sin organisatoriska motsvarighet inom universitet och högskolor. Om en frågeställning gäller sådana ämnesövergripande frågor är det viktigt att finna personer som kan orientera sig över disciplingränser. Annars är risken stor att forskningen blir alltför snäv eller i värsta fall hamnar helt vid sidan om den relevanta frågeställningen. Det kan dock innebära problem att finna lämpliga personer som kan orientera sig mellan ämnesdiscipliner då det finns många revirgränser och vattentäta skott mellan vetenskapliga discipliner. Som ett svar på dessa problem har det under det senaste decenniet vuxit fram en rad forskningsmiljöer vid sidan om den traditionella akademien. I detta kapitel beskrivs framväxten av dessa i termer av ett dolt universitet.

Disciplingränser överbryggs

Under det senaste decenniet har vi sett hur vattentäta skott mellan disciplinerna på vissa håll börjat luckras upp. I allt större utsträckning har nya och viktiga forskningsfrågor och forskningsområden tvingat forskarna att arbeta över de gränser som de egna inomvetenskapliga disciplinerna har dragit upp. Inom samhällsvetenskap och humaniora har vi de senaste femtio åren kunnat se sociologer som anlägger såväl ekonomiska som historiska och geografiska perspektiv. Statsvetare hämtar exempelvis inspiration och kunskap från den ekonomiska disciplinen i utvecklandet av en ”politisk ekonomi”. En strategi för befintliga discipliner inom samhällsvetenskap och humaniora har varit att utvidga det egna ämnesområdet. Men samtidigt har detta med nödvändighet dels lett till att gränserna mellan disciplinerna blivit otydligare, dels till att de enskilda disciplinerna blivit alltmer komplexa och därmed svårare att definiera.

Parallellt med denna utveckling kan vi se att traditionella fora för forskarmöten har förändrats de senaste decennierna. Traditionellt har de bestått dels av skriftligt baserade mötesplatser i form av vetenskapliga tidskrifter och dels av

fysiska mötesplatser: seminarier, symposier och konferenser. Antalet vetenskapliga tidskrifter har vuxit kraftigt och kan idag räknas i sexsiffriga tal (ULRICH's International Periodicals Directory 1999). Denna utveckling har gått i två olika riktningar varav den första kan karaktäriseras i termer av koncentration och avgränsning i form av allt fler inomvetenskapligt specialiserade publikationer, vilket är tydligt inom främst det naturvetenskapliga området. Den andra riktningen har tagit formen av publikationer som är ämnesöverskridande och fokuserar speciella tematiska områden som till exempel "Regional development", "Entrepreneurship", "Science communication", "Management", "Concepts of transformation".

De fysiska mötesplatserna i form av nationella forskarmötena som var vanliga vid förra seklets början ersattes successivt av internationella symposier och konferenser som blomstrat under efterkrigstiden. Dessa har utvecklats på liknande sätt som de vetenskapliga tidskrifterna. Dels har inomvetenskapligt specialiserade konferenser ökat i betydelse, dels har initiativ tagit till konferenser av tematisk karaktär, vilka hämtar sina deltagare från forskarvärlden utan att fästa någon större vikt vid deras ämnestillhörighet. Konferensen HSS 2001 är ett bra exempel på denna utveckling. Parallellt med detta har nya mötesplatser tillskapats i form av såväl tillfälliga som bestående strukturer av fysiskt åtskilda forskare, något som naturligtvis underlättas av de kraftigt utökade kommunikationsmöjligheter som de elektroniska nätverken erbjuder (Gibbons m fl 1994). Mot bakgrund av detta ställer Gullbenkiankommittén (*Öppna samhällsvetenskaperna* 1999) frågan:

Alla dessa förändringsprocesser väcker åtminstone frågan om universiteten som sådana under de närmaste femtio åren kommer att fortsätta att vara den viktigaste organisatoriska basen för vetenskaplig forskning? Eller kommer andra strukturer – oberoende forskningsinstitut, centra för högre studier, nätverk, grupper som via datorer och Internet utvecklar kunskapen inom sina områden – att i någon viktig bemärkelse ersätta dem?

I samhället finns en stor kunskapsmängd som har tillkommit utan att universitet och högskolor varit inblandade (Edquist och Flodström 1997). Lejonparten av denna kunskapsmängd har utvecklats i människors dagliga arbete varav en del har artikulerats och dokumenterats och en del existerar endast som skilt (tyst) kunskap. En mindre del av kunskapsmängden har utvecklats genom forskning som bedrivits utanför akademien. Jämfört med universitet och högskolor är den näringslivsfinansierade forskningen ca tre-fyra gånger större än den statligt finansierade forskningen och större delen av denna forskning utförs inom privata eller halvprivata forskningsinstitutioner eller inom företagen. Kommuner och landskap finansierar forskning och utveckling till en omfattning av ca 30–40 procent av den statligt finansierade forskningen. En del av dessa forskningsmedel går till regionala forskningsinstitutioner vilka ligger utanför universitet och högskolor

(Bergström m fl 2000). Inriktningen på denna högskolexterna forskning är såväl samhällsvetenskaplig som naturvetenskaplig.

En slutsats som kan dras av detta är att universitet och högskolor inte alltid är den självklara partnern när näringsliv och offentliga institutioner vill utveckla lärande och är på jakt efter ny kunskap.

Den glömda sektorn

Ofta oberoende av den centrala forskningspolitiken gör eller planerar många regioner idag kraftfulla FoU-satsningar. Landstingens och kommunernas FoU-verksamhet och FoU-finansiering har tidigare underskattats. Det går inte att diskutera den nationella forskningspolitiken utan att beakta dessa utmaningar från regionerna. Ett innovationssystem diskuteras i senaste forskningspolitiska propositionen med syfte att stödja näringslivets behov av kunskap och förnyelse. Samtidigt skapas FoU-miljöer med anknytning till offentlig verksamhet. Det går inte att beskriva en nationell innovationspolitik utan att involvera detta framväxande landskap av verksamhetsnära FoU-miljöer.

I dagens forskningspolitiska debatt bryts två synsätt mot varandra ifråga om förhållandet mellan forskningen och den praktik där forskningsresultat används. Det ena prioriterar en närmast marknadsmässig koppling mellan forskare och användare. Forskningen skall styras och utföras av forskarna själva. Drivkraften är nyfikenhet och kreativitet. Användaren har ingen möjlighet att styra forskningens inriktning annat än indirekt, som aktör på "marknaden". På "marknaden" uppfattar han vissa forskningsresultat som användbara och väljer att omsätta dem i sin verksamhet. Naturligtvis kan han också, som alternativ till att söka på marknaden, stå för sin egen FoU. Det andra synsättet betonar i stället behovet av en rad stödinsatser från olika typer av länkande organ för att samspelet mellan forskning och praktik skall fungera effektivt. Universiteten/högskolorna är självklart viktiga, men det finns också behov av och utrymme för forskning i andra institutionella former. Begreppet "innovationssystem" används för denna komplexa och mångfaldiga struktur av nätverk och partnerskap. Diskussionen förs emellertid nästan uteslutande kring relationen mellan forskning och näringslivets FoU-behov. Innovationssystemet ses främst som en del av en tillväxtdrivande näringslivspolitik.

En annan utgångspunkt är att se vetenskaplig forskning som en bland andra samhällsliga verksamheter, vilken styrs av sina egna kriterier för vad som är relevanta arbetsuppgifter. Den vetenskapliga relevansen kan fås att sammanfalla med andra typer av verksamhetsrelevans. Detta kräver emellertid en öppen dialog mellan vetenskapsmän och verksamhetsföreträdare för att finna sammanfallande intressen och gemensam nytta. En sådan dialog bör inte begränsas till företrädare för näringslivet och vetenskapen utan bör också inbegripa offentlig sektor. I den forskningspolitiska diskussionen har intresset hittills i hög grad fokuserats på den

sammanfallande ytan mellan vetenskap och näringsliv, ”innovationssystemet”. Inom denna ryms idag bland annat omkring två hundra statsunderstödda länkorganisationer *mellan forskning och näringsliv*. Här finns också den största delen av de statliga forskningsresurserna samlade.

Det dolda universitetet

Den sammanfallande ytan mellan vetenskapen och offentlig sektor har, om den alls kommit på tal, starkt undervärderats i den tidigare diskussionen. I en studie av Bergström m fl (2000) påvisades ett framväxande forskningslandskap inom detta område. Här finns idag minst ett åttiotal olika länkorganisationer *mellan forskning och offentlig sektor*, främst i form av regionala FoU-enheter. Dessa organisationer omsätter årligen omkring tre hundra miljoner kronor för forskning, undervisning och utvecklingsarbete. Den har i hög utsträckning växt utanför den traditionella högskolevärlden och därför inte varit föremål för den nationella forskningspolitiken. Ofta har det varit en utveckling i samspel såväl mellan forskare och praktiker som mellan delar av traditionella högskoleinstitutioner och nya forskningsenheter.

Tidigare försök att inventera och beskriva FoU-verksamheter utanför högskolesystemet vittnar om svårigheten att få kännedom om detta forskningslandskap. Eftersom organisationerna ofta startats på lokala initiativ, har ingen central instans haft anledning att följa utvecklingen i detalj.

Gränsen mellan högskoleenhet och enhet utanför högskola är i vissa fall svår att bestämma. I vissa fall har etableringen av en FoU-enhet skett i samarbete mellan regionala aktörer och högskolan. Den nystartade FoU-enheten vid Kommunförbundet i Jämtland styrs exempelvis gemensamt av Kommunförbundet och Mitthögskolan. Personal- och ekonomiadministrationen sköts emellertid av Kommunförbundet. I andra fall har en tidigare fristående enhet på olika sätt integrerats i högskolan. Centrum för Välfärdsforskning som tidigare var en självständig enhet med säte i Eskilstuna, men med landstingskommunalt stöd från såväl Södermanland som Västmanland, är exempelvis idag en integrerad del av Mälardalens högskola.

Utifrån det perspektiv som inledningsvis anlagts, det vill säga att studera förutsättningen för ett innovationssystem inom offentlig verksamhet, är den organisatoriska tillhörigheten heller inte det mest väsentliga. Viktigare är att organisationen i fråga fungerar som en länkorganisation, det vill säga att den fungerar som en knutpunkt mellan verksamheten och forskningen.

I detta kapitel ligger fokus på FoU-miljöer utanför universitet och högskola då dessa är de minst välkända delarna av det svenska FoU-landskapet. Centrumbildningar vid universitet och högskolor däremot redovisas i respektive lärosätes årsredovisning och den ekonomiska omslutningen av verksamheten finns således med i den officiella FoU-statistiken. För att få en mer fullständig bild av länk-

organisationerna mellan forskning och offentlig verksamhet bör givetvis också högskolornas och universitetens olika centrumbildningar räknas med.

Tidigare studier på området saknas inte helt. Landstingsförbundet har vid några tillfällen låtit studera landstingens satsningar på särskilda FoU-enheter. I en rapport redovisar Ternhag nästan 90 organisationer, där såväl FoU-enheter inom primärvården som dåvarande vårdhögskolornas FoU-enheter ingår (Ternhag 1994). Ternhag m fl (1995) studerar FoU-politik och -verksamheter i tre utvalda landsting: Kalmar, Gävleborg och Västerbotten. På uppdrag av Socialstyrelsen har Ternhag vidare studerat FoU inom kommunernas socialtjänst. Rapporten innehåller dels resultatet av en landsomfattande inventering, dels diskussioner kring FoU-verksamhetens motiv, organisering och konsekvenser (Ternhag 1998). Samuelsson gör en närstudie av två sydsvenska FoU-miljöer: Blekinge FoU-enhet i Karlshamn och FoU Skåne som har sitt säte i Lund. (Samuelsson 1999) Studien behandlar främst dessa organisationer som mötesplatser mellan forskning och praktik.

De flesta överblickande studier rör som synes hälso- och sjukvård samt kommunernas socialtjänst, det vill säga områden som tar en stor del av de landstingskommunala resurserna i anspråk. Det har framkommit att landsting och kommuner också är aktiva parter vad gäller byggandet av näringslivets innovationssystem. Gunilla Björklund redovisar nästan 90 ”kunskapscentra för företag”, således organisationer med uppgift att ”vara mäklare av kunskap till främst mindre och medelstora företag” (Björklund 1997). Dessa utgör i sin tur en del av det system av ”teknikmäklare och kunskapsöverföringsaktörer”, vilket beskrivs i regeringens proposition 1998/99: 94, *Utredning om vissa myndigheter*.

Den geografiska fördelningen av de inventerade FoU-enheterna är förhållandevis jämn. Ingen landsända står utanför den utveckling som står i centrum för denna inventering. Kartbilden ger däremot ingen uppfattning om FoU-enheternas omland, bara deras geografiska bas. De allra flesta har till uppgift att verka inom sitt respektive län, sin kommun eller inom samverkande kommuner. Dock har flera enheter efter hand utsträckt sitt omland. Det gäller exempelvis Blekinge FoU-enhet, Dalarnas forskningsråd och Utvecklings- och fältforskningsenheten i Umeå (UFFE), vilka samtliga genomför arbeten såväl inom som utom sina ursprungliga hemvisten. Denna utvidgning sker i takt med kompetensuppbyggnad och omvärldens efterfrågan på insatser.

Formerna för dessa nya verksamheter har tagit sig mycket olika uttryck såväl organisations- som finansieringsmässigt. Kännetecknande för flertalet av dem är en tematisk inriktning mot vissa frågeställningar, frågeställningar som inte är statiska utan utvecklas efterhand i en dialog mellan de inblandade. Applikations- och problemsammanhang, snarare än vetenskapliga discipliner, har format inriktningen.

Ytterligare ett kännetecken på dessa nya FoU-miljöer är utbildningssatsningar för att höja kompetensen inom de praktikerområden som man nära samspelar

med. De nya forskningsmiljöerna präglas således av forskningsutövande, forskarutbildning och undervisning samt en mycket aktiv samverkan med olika yrkesgrupper i samhället. Dessa tre inriktningar, forskning, utbildning och samverkan med det omgivande samhället är identiska med universitet och högskolors tre grundläggande uppgifter. Det är mot den bakgrunden det finns skäl att diskutera dessa nya forskningsmiljöer i termer av *det dolda universitetet*.

De okända forskningsmiljarderna

De organisationer vi identifierat i det sammanfallande fältet mellan vetenskaplig forskning och offentlig verksamhet omsätter, som tidigare nämnts, årligen omkring tre hundra miljoner, dvs ungefär tre gånger forskningsbudgeten för Karlstad universitet år 1998. Detta utgör bara en liten del av den offentliga verksamhetens satsning på FoU. Mycket tyder att den ekonomiska omfattningen av offentlig sektors FoU-verksamhet starkt undervärderats i tidigare undersökningar.

Med utgångspunkt i SCB:s siffror påpekas i SOU 1998: 128, *Forskning 2000*, att kommuner och landsting endast svarar för mindre belopp till FoU-finansiering. Samma slutsats kommer NUTEK till i sin diskussion av det svenska innovationssystemet. Den enda mer betydande kommunala FoU-satsningen som nämns i rapporten är uppbyggandet av vatten- och avloppsforskning (Nutek 1998).

Förutom SCB:s undersökning har också andra ansatser att mer noga beräkna landstingens FoU-kostnader gjorts, dock utan att komma fram till användbara tal (Larsson 1981; Ternhag 1994). Enligt en nyligen genomförd beräkning har emellertid enbart Uppsala läns landstings egna FoU-satsningar uppskattats till ca 140 miljoner (Lind och Karlsson 1999). Befolkningsunderlaget i Uppsala läns landsting är knappt trehundratusen personer, varför det aktuella landstingets FoU-kostnader per medborgare uppgår till knappt 500 kronor. Om man extrapolerar denna siffra till hela Sveriges befolkning på knappt nio miljoner personer, skulle landstingens totala FoU-satsningar i landet belöpa sig till drygt fyra miljarder kronor per år. Det vill säga en tre gånger högre än den siffra SCB presenterade för år 1994.

Den primärkommunala finansieringen av FoU-verksamhet har för år 1994 av SCB uppskattats till omkring 350 miljoner kronor (Pettersson 1996). SCB:s undersökning byggde i huvudsak på enkäter som skickades till landets kommuner. Då det fanns goda skäl att anta ett betydande mörkertal i dessa undersökningar gav Svenska kommunförbundet i uppdrag till Dalarnas forskningsråd att genomföra ett antal fallstudier över kommunal FoU för år 1997. Resultatet från denna studie visade en nio till tio gånger större FoU-verksamhet jämfört med år 1994. Skillnaden kunde varken förklaras med ökade kostnader eller en ökad FoU-verksamhet inom kommunerna i fråga. Den använda undersökningsmetoden – enkät uppföljd av en del telefonintervjuer år 1994, telefonintervjuer och e-brev uppföljd av telefonintervjuer och intervjuer år 1997 – kan i stället förklara en hel

del av avvikelserna. Boström (1998) kom fram till att minst en procent av fallstudiekommunernas totala driftskostnader gick till FoU år 1997 (0,1 procent år 1994 enligt SCB undersökningen). Det innebär runt 350 kronor per kommuninnevånare. Om vi extrapolerar denna siffra till landets alla medborgare kommer vi fram till att den primärkommunala satsningen på FoU belöper sig till drygt tre miljarder kronor per år.

Summeras dessa två räkneoperationer avseende landstingens och primärkommunernas årliga satsning på FoU blir det sju miljarder kronor, dvs ungefär hälften av de samlade statliga forskningsmedlen. De statliga forskningsinsatserna för år 1998 uppgick till sammanlagt ungefär femton miljarder kronor per år (Proposition 1998/99: 94).

Som ovan nämnts är alla dessa siffror ungefärliga och i många fall behäftade med avsevärd osäkerhet. I vilken utsträckning det är rimligt att göra extrapoleringar för hela riket utifrån erfarenheter från ett landsting och några kommuner bör diskuteras. Syftet med dessa räkneövningar är inte att komma fram till en exakt siffra, utan istället att försöka ringa in en ungefärlig storleksordning på landstingens och kommunernas totala FoU-satsningar.

Trots beräkningens osäkerhet tyder resultatet på att omfattningen av den FoU-verksamhet som sker inom offentlig sektor är betydligt större än vad som tidigare hävdats.

Detta har sannolikt dels en grund i att SCB:s statistik är missvisande dels att sektorns satsningar på FoU ökat under den senaste femårsperioden. Skulle det senare vara fallet är detta anmärkningsvärt med tanke på de ekonomiska neddragningar som samtidigt skett av offentlig verksamhet. Samtidigt har emellertid den tidigare tämligen skarpa gränsen mellan näringsliv och offentlig verksamhet mjukats upp. Näringslivet gör allt tydligare inbrytningar i lokal och regional tjänsteproduktion och inom landsting och kommuner driver kostnadspressen fram mer affärslika former. Med introduktion av resultatenheter och upphandling från tjänsteföretag får utförarsidan drag som mer liknar de små och medelstora företag som är föremål för mycken politisk uppmärksamhet. I jakten på mer effektiva och kunskapsbaserade organisationer och moderna arbetsmetoder, som till exempel uttrycks med ord som evidensbaserad och kvalitetssäkrad, har sannolikt FoU-arbetet kommit att spela en allt viktigare roll även inom offentlig verksamhet.

Växer underifrån

Den sammanfallande ytan mellan vetenskapen och offentlig sektor är betydligt mindre än den näringslivsorienterade, men berör sannolikt fler vetenskapsområden. Samhällsvetenskap och humaniora synes här spela en mer påtaglig roll än inom det näringslivsnära FoU-arbetet. Det finns också överlappande intressen mellan de olika sektorerna, bl a vad gäller forskning om infrastruktur, medicin, vård och omsorg. Att det således finns synergivinster att hämta, är ett viktigt

argument för en innovationsstrategi, som beaktar såväl näringslivets som offentlig verksamhets FoU-behov.

De länkorganisationer som idag finns mellan vetenskaplig forskning och offentlig verksamhet har ofta växt fram på ett annat sätt än sina systerorganisationer på näringslivssidan. Medan centrala initiativ och statliga medel ligger bakom de flesta satsningarna på branschforskningsinstitut, industriella utvecklingscentra etc, så har den offentliga verksamhetens organisationer i högre grad skapats inifrån verksamheten eller som en följd av lokala och regionala initiativ. Som en konsekvens av detta är också finansieringen ofta en rent lokal/regional angelägenhet.

Dagens forskningspolitiska diskussion handlar i stor utsträckning om forskningens finansiering. Statens ambition är att etablera ett mer renodlat och överblickbart finansieringssystem, som på ett annat sätt än dagens förutsätts underlätta en mångvetenskaplig belysning av olika problem och företeelser. Koncentrationen på forskningsfinansiella spörsmål har inneburit att frågan om dagens och morgondagens utförare av FoU kommit i skymundan. Tendensen att istället för forskningspolitik tala om innovationspolitik, implicerar att man i framtiden tänker sig ett nationellt FoU-landskap som i väsentliga delar ser annorlunda ut än dagens. Länkar och länkorganisationer, vilka arbetar i gränslandet mellan forskning och annan samhällsverksamhet, är ett viktigt kitt i ett framtida nationellt innovationssystem. Det åttiotal organisationer som vi lokaliserat är en del av ett forskningslandskap i vardande med huvudsaklig verksamhet inom antingen hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Det är troligt att fler organisationer skulle kunna inkluderas med annan inventeringsmetodik eller med tillgång till ytterligare undersökningsresurser. Den redovisade mängden bör därför betraktas som ett minimum. Det handlar om organisationer som varken förekommer i den nationella forskningspolitiska diskussionen eller i de regionala tillväxtavtalen. Samtidigt som det är ett växande så är det fortfarande ett till stora delar dolt forskningslandskap.

Flertalet av de inventerade organisationerna har sin tyngdpunkt på landstingskommunala kärnverksamheter, hälso- och sjukvård samt socialtjänst. De speglar ett växande engagemang hos landsting och kommuner när det gäller forskning och forskningspolitik. Sannolikt är detta början på en utveckling som kommer att göra landsting och kommuner till allt viktigare aktörer inom detta område. Att döma av inventeringens uppgifter är de primärt intresserade av att skapa FoU-miljöer inom – eller i omedelbar närhet till – sina egna verksamheter. Detta innebär det oftare handlar om ett mångvetenskapligt och applikationsnära snarare än ett disciplinnära arbete. På ett plan liknar framväxten av dessa nya organisationer det innovationssystem som skapas för näringslivet. Vi kan se länkorganisationer, brobyggarorganisationer med en ambition att knyta forskningen närmare verksamheten i det offentliga systemet. Detta innovationssystem för den offentliga sektorn har hittills varit relativt okänd och präglats av en decentraliserad verk-

samhet som i många fall finns utanför den politiska beslutsprocessen. Till skillnad sin motsvarighet inom näringslivet tycks det således i högre grad ha växt fram underifrån.

En annan slutsats är att dessa nya FoU-organisationer precis som andra forskningsorganisationer producerar ny kunskap, men att de i första hand skapar nya forskningsmiljöer. Miljöer som innefattar såväl forskare som praktiker och som sätter dialogen mellan dessa i fokus. Utan att ha den uttalade och medvetna systemkaraktär som det innovationssystem som Näringsdepartementet (1999) föreslår för näringslivet, så uttrycker det väl det nya innovationsstänkandets poängtering av gränsöverskridande lärande och sammanförande av skilda kompetenser.

Traditionella högskolor räcker inte till

De rent organisatoriska formerna för dessa nya FoU-miljöer har tagit sig olika uttryck. Några är organiserade inom offentlig förvaltning, några är fristående i till exempel stiftelseform och några är samverkansorganisationer mellan enheter från högskolor/universitet och förvaltningar inom landsting och kommuner. Just mångfalden av organisationsformer tycks spegla en flexibilitet – att anpassa organisationen till de uppgifter som föreläggs och de resurser som identifieras i regionen.

En viktig iakttagelse är att dessa miljöer skapats samtidigt med att högskole- och universitetsväsendet byggs ut. Inte sällan finns också länkar mellan dem. Det rör sig således snarare om komplementära än konkurrerande organisationer, vilket kan tolkas som att högskolor/universitet inte alltid förmått svara mot den offentliga verksamhetens behov.

I en djup studie av ett tiotal regionala FoU-miljöer (Tydén och Josefsson 2000) analyserades två FoU-enheter som de senaste åren integrerats i den regionala högskolan. Dessa två FoU-enheter visade på en ökad anställningsmässig trygghet för personalen, men samtidigt på betydande svårigheter att vidmakthålla en självständig identitet. Disciplinstrukturen inom högskolorna tenderar att upplösa den tematiska enhetsstrukturen som de integrerade FoU-miljöerna haft. Integrationen medför att de speciella förutsättningar som FoU-miljöerna haft i form drivkrafter för samverkan med kommunerna rycks undan och FoU-miljöerna försvann i högskolans ordinarie verksamhet. Flera av de forskare som både arbetade på en FoU-miljö och på en högskola/universitet pekade på stora skillnader mellan dessa arbetsplatser. De menade att det på FoU-miljön till skillnad från deras institutioner på högskolan/universitetet finns ett kreativt klimat och en intellektuell diskussion som tillsammans med betydande frihetsgrader inspirerar arbetet. Å andra sidan påpekades att det inte går att dra alla universitetsinstitutioner över en kam – forskningsklimatet kan variera betydligt mellan olika institutioner. Det är uppenbart ingen framgångsmodell att integrera dessa nya FoU-miljöer i högskolor/universitet.

Vi har påpekat vikten av att dessa nya forskningsorganisationer har en förankring i såväl offentlig som vetenskaplig verksamhet. En utveckling som underlättar en nära relation med universitet och högskolor är den samtidiga utvecklingen inom forskarvärlden mot accentuerad problemorientering och mångvetenskap. Vid universitet och högskolor tillskapas nya centrumbildningar och halvprivata forskningsinstitut, med en tematisk snarare än ämnesspecifik inriktning. Motkrafter finns dock som avspeglas i en ökad disciplinorientering av det svenska forskningsfinansieringssystemet och neddragningar av statliga mångvetenskapliga miljöer, som bl a Arbetslivsinstitutet.

Regionalt relevant kunskapsproduktion

I den forskningspolitiska debatten diskuteras forsknings- och innovationspolitiken uteslutande på den nationella nivån. Samtidigt finns tydliga intentioner att bedriva *regional forskningspolitik* och att bygga *regionala innovationssystem*. Vid sidan om begreppen vetenskaplig relevans och verksamhetsrelevans, kan man tala om regionalt relevant kunskapsproduktion. Diskussionen i de regionala tillväxtavtalen belyser väl dessa tendenser. FoU diskuteras som en avgörande utvecklingskraft och i förslagen till avtal visas en regional beredskap till omfattande satsningar på såväl forskningsinstitut och olika typer av länkorganisationer. Liksom på den nationella nivån föreslås de främst ske inom områden som på olika sätt stöder näringslivsutvecklingen. De organisationer som bär upp *det dolda universitetet* är lika osynliga för regionala som för nationella beslutsfattare.

Grundtanken i dagens regionalpolitik är att varje region skall ansvara för sin egen utveckling. Tillsammans med en ofta tämligen traditionell syn på innovationsprocesser, skapar det ambitioner att konstruera autonoma FoU-system och knyta interregionala kontakter som bäst gynnar tillväxten av dessa. Den regionala forsknings- och innovationspolitiken kan därför delvis ses som en utmaning eller ett alternativ till den nationella.

Att avgränsa forskningspolitikens område i den postmoderna eran, där kunskap och information framförs som de mest betydande faktorerna för förändring och förnyelse av samhällssektorer, är inte lätt. Den vildvuxna floran av forskningsfinansiärer speglar denna verklighet. De regionala ambitionerna att bedriva forskningspolitik och det ökande antalet FoU-organisationer som växer upp utanför universitets- och högskolevärlden är andra uttryck för samma genomgripande ökning av tilltron på och efterfrågan av FoU. Det är, som vi ser saken, viktigt att den framtida forskningspolitiken utgår från en sådan komplex och sammansatt bild av verkligheten.

Den nya synen på innovationsprocesser stryker under betydelsen av gränsöverskridande lärande och nydanande sammanfogande av skilda kompetenser. Hur en statlig politik skall se ut för att få till stånd denna typ av processer är inte givet. Det finns en uppenbar risk för att innovationstänkandet när det blir politik

samtidigt förvandlas från process till system. Organisationer och administrativa rutiner byggs, utan att först vara grundade i den typ av lärprocesser och de tillitsfulla nätverk, som innovationssystemet förutsätter. Processen måste därför tydligt förankras såväl centralt, regionalt som lokalt i de verksamheter de kan komma att beröra. En rimlig strategi förefaller i detta sammanhang vara att samtidigt bygga ovan- och underifrån. Det vill säga att lokala och regionala initiativ till lärande nätverk och länksorganisationer mellan forskning och praktik tas tillvara och utvecklas, samtidigt som åtgärder vidtas för att foga dessa samman på ett nationellt plan.

Inte minst genom sin verksamhetsförankring och sin behovsrelaterade framväxt blir *det dolda universitetets* organisationer intressanta i ett sådant strategiskt sammanhang. Att de inte skapats eller verkar inom ramen för *ett* etablerat system, utan i gränzonen mellan forskning och praktik har tidigare bidragit till att de osynliggjorts i såväl den nationella som regionala forskningspolitiska diskursen. Deras skiftande organisatoriska former och projektstyrda arbetssätt har gjort dem än mer svårplacerade. Projektkulturen, flexibiliteten och nätverksförankringen ryms inte i den traditionella funktionsindelade och hierarkiska administrativa system, utan blir ytterligare osynlighetsfaktorer. I den nya ekonomin och det nya innovationstänkandet däremot ses just dessa egenskaper, vilka utmärker de nya forskningsmiljöerna, som viktiga framgångsfaktorer.

Referenser

- Bergström, E m fl (2000) *Det dolda universitetet. Framväxten av nya FoU-miljöer utanför universitet och högskolor*. Falun: Dalarnas forskningsråd
- Björklund, G (1997) *Kunskapscentra för företag. Kartläggning – analys*. (Dalarnas forskningsråd, arbetsrapport). Falun: Dalarnas forskningsråd
- Boström, M (1998) *Något man inte talar om? Svårigheterna med att studera kommunernas FoU*. Falun: Dalarnas forskningsråd
- Edquist, C och Flodström, A (1997) ”Den tredje uppgiften: universitet och samhälle i samverkan” i *Kunskap så det räcker?* Stockholm: SACO
- Gibbons, M m fl (1994) *The New Production of Knowledge*. London/Thousand Oaks: Sage
- Larsson, S (1981) *Ska landstingen bedriva forskning?* Stockholm: Spri rapport 51
- Lind, A och Karlsson, M (1999) ”Ansökan om medel för utveckling av ett regionalt FoU-centrum inom äldreområdet i Uppsala län.” Uppsala: Kommunförbundet Uppsala län 1999-04-13
- Nutek (1998) *The Swedish National Innovation System. A quantitative study*. Stockholm: NUTEK B1998:9
- Näringsdepartementet (1999) *Utredning om vissa myndigheter*. Stockholm: Näringsdepartementet
- Pettersson, I (1996) ”Forskning och utveckling inom kommuner 1994.” Stockholm: SCB, PM 1996-03-15

- Proposition 1998/99: 94, Vissa forskningsfrågor
- Samuelsson, O (1999) *FoU-enheter – mellan praktik och forskning*. (Sol 061 – komparativ socialpolitik). Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet
- SOU 1998:128, *Forskningspolitik* (Forskning 2000). Stockholm: Fritzes förlag
- Ternhag, G (1994) *Nya nätverk för FoU växer fram. En studie av landstingens satsningar på forskning och utveckling*. Stockholm: Landstingsförbundet och Dalarnas forskningsråd
- Ternhag, G (1998) *Två världar – skilda perspektiv? Kunskapscentra inom kommunernas socialtjänst*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Ternhag, G m fl (1995) *Drivkraften. Landstingens satsningar på FoU: organisation, inriktning och motiv*. Stockholm: Landstingsförbundet
- Tydén, T och Josefsson, C (2000) *Regionala FoU-miljöers syn på verksamhetsutveckling. Sammanställning av en enkät- och intervjuundersökning*. Stockholm: Socialstyrelsen och Dalarnas forskningsråd
- ULRICH'S International Periodicals Directory (1999) R R Bowler Company, 37 ed
- Öppna samhällsvetenskaperna. Rapport från Gullbenkiankommittén för samhällsvetenskapernas omstrukturering (1999) Göteborg: Daidalos